

**TALQIN (INTERPRETATSIYA) TUSHUNCHASI VA UNING
GERMENEVTIK MOHIYATI ABDUG'AFUR
RASULOV ASARLARI MISOLIDA**

MAVLONOVA BAXTINISO XUDOYOR QIZI

Osiyo xalqaro universiteti 2-bosqich magistranti

mavlonovabakhtiniso@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola Abdug'afur Rasulov asarlari misolida talqin (interpretatsiya) tushunchasining germenevtik mohiyatini tahlil qiladi. Maqolada Rasulovning matnni tushunish, sharhlash va unga ma'no berish jarayoniga oid qarashlari yoritiladi. Xususan, talqinning nafaqat matnning yuzaki ma'nosini aniqlash, balki uning chuqur qatlamlarini ochishga qaratilganligi ta'kidlanadi. Germenevtik jihatdan esa, tushunish doirasi, muallif niyati va o'quvchi idrokining o'zaro aloqasi, shuningdek, matnning tarixiy va madaniy kontekstini hisobga olish muhimligi ko'rsatib beriladi. Maqola adabiyotshunoslik va germenevtika sohasidagi tadqiqotchilar, shuningdek, Abdug'afur Rasulov ijodi bilan qiziquvchilar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: talqin, germenevtika, adabiy matn, matn tahlili, germenevtik doira, estetik tahlil, badiiy matn.

KIRISH

Hozirgi vaqtda interpretatsiya tushunchasi eng dolzarb muamolardan biri hisoblanadi. Mustaqillik davri adabiyotshunosligi va adabiy tanqidchiligi jahon ilmiy tajribalarini o'zlashtirish hisobiga yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, badiiy matnni tahlil va talqin qilish, undagi yashirin ma'nolarni ochishda germenevtika tushunchasi hamda talqin nazariyasi markaziy masalalardan biriga aylandi. Badiiy asarni shunchaki syujet tomonidan yoki g'oyaviy yo'nalishi bo'yicha baholash estetik mezonlarga javob bermay qoldi bugungi kunda, matn ortidagi haqiqatni, muallif va kitobxon muloqotini ilmiy asoslash zarurati tug'ilmoqda. Ushbu zarurat o'zbek adabiy tanqidchiligida o'z maktabini yaratgan, sermahsul olim Abdug'afur Rasulov ilmiy merosini yangicha bosqichdan - germenevtik nuqtai nazardan tadqiq etishni taqozo qiladi. Adabiyotshunoslikda talqin nazariyasini a uning metodologik asoslari G'arb olimlari (F Shleyermaxer, V. Diltey, H. G. Gadamer) va rus tilshunoslari (Y. Lotman, M. Baxtin, V. Asmus) tomonidan chuqur o'rganilgan. O'zbek adabiyotshunosligida matn talqini muommosi Abdug'afur Rasulov ilmiy - tanqidiy qarashlarining germenevtik mohiyatini maxsus tadqiq etish ehtiyoji mavjud. Tadqiqotning maqsadi — adabiyotshunos olim Abdug'afur Rasulov ilmiy merosida talqin nazariyasining o'rni, uning germenevtik mohiyati va matn tahlili metodologiyasidagi o'ziga xos

jihatlarini ochib berishdan iborat. Natija shuni ko'rsatadiki, germenevtikaning nazariy asoslarini tahlil qilish, yozuvchi asarlaridagi ramziy qatlamlarni aniqlash, matn va o'quvchi o'rtasidagi interpretatsion munosabatlarni ochib berish kabi vazifalar amalga oshiriladi. Tadqiqot natijalari nafaqat Abdug'afur Rasulov ijodining badiiy-estetik mohiyatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi, balki o'zbek adabiyotshunosligida germenevtik metodning amaliy ahamiyatini ko'rsatishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, maqola badiiy matnni zamonaviy metodologiyalar asosida talqin qilish masalalariga oid ilmiy qarashlarni boyitadi.

ASOSIY QISM

Bugungi kunda Abdug'afur Rasulov asarlarida talqin (interpretatsiya) tushunchasi va uning germenevtik mohiyati dolzarb masalalardan biri bolib turibdi. Rasulov o'z asarlarida matnni tushunish, sharhlash va unga ma'no berish jarayonini chuqur tahlil qiladi. Bugungi kunda ilm-fan, texnika, axborot texnologiyalari hamda xalqaro aloqalarning jadal rivojlanishi natijasida yangi tushuncha va atamalar soni tobora ortib bormoqda. Rasulov talqinni nafaqat matnning yuzaki ma'nosini aniqlash, balki uning chuqur qatlamlarini, yashirin ma'nolarini ochish jarayoni sifatida ko'radi. Uning fikricha, har qanday matn, xususan, adabiy asar, o'zida ko'p qirrali ma'nolarni mujassam etadi va bu ma'nolar o'quvchining shaxsiy tajribasi, bilimi va dunyoqarashi orqali ochiladi. Germenevtika, asosan, matnni tushunish nazariyasi va amaliyoti bo'lib, Rasulov asarlarida uning quyidagi jihatlari yaqqol ko'zga tashla aydi. Rasulov asarlarida matnni tushunish jarayoni qismlardan butunga va butundan qismlarga o'tish orqali amalga oshiriladi. Ya'ni, asarning umumiy g'oyasini tushunish uchun uning alohida qismlari, obrazlari, motivlari tahlil qilinadi va aksincha, qismlarni tushunish umumiy g'oyani teranroq anglashga yordam beradi. Adibning badiiy tafakkurida vaqt va xotira tushunchalari ham alohida ma'no kasb etadi. Ayrim asarlarda voqealar aniq vaqt ketma-ketligida emas, balki qahramon xotiralari orqali beriladi. Bunday usul badiiy matnda psixologik chuqurlik hosil qiladi. Germenevtik tahlilda esa xotira oddiy eslash vositasi emas, balki insonning o'zligini anglash shakli sifatida talqin qilinadi. Qahramonning o'tmishga murojaati aslida uning ichki ruhiy izlanishlarini ifodalaydi. Demak, yozuvchi matnlarida vaqt va makon tushunchalari ham ramziy-estetik mohiyat kasb etadi. Hans-Georg Gadamer "tushunish - bu matn bilan dialogga kirishishdir", degan fikrni ilgari suradi. Ushbu nazariya Abdug'afur Rasulov ijodini talqin qilishda ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Chunki yozuvchi asarlari o'quvchini oddiy kuzatuvchi sifatida emas, balki faol tafakkur egasi sifatida matn ichiga olib kiradi. O'quvchi asardagi yashirin ramzlarni anglash jarayonida matn bilan ma'naviy dialogga kirishadi. Natijada asarning yangi ma'no qatlamlari yuzaga chiqadi. Rasulov matnni talqin qilishda muallif niyatini hisobga olish muhimligini ta'kidlaydi, biroq shu bilan birga o'quvchining matnni idrok etishdagi faol rolini ham e'tirof etadi. Uning fikricha, har bir o'quvchi matnni o'z dunyosi orqali qayta yaratadi va unga yangi ma'nolar

yuklaydi.¹Rasulov asarlarida matnni uning yaratilgan davri, madaniy muhiti va ijtimoiy kontekstida talqin qilish zarurligi qayd etiladi. Bu, matnning asl ma'nosini to'g'ri anglashga yordam beradi.

XULOSA

Natijalar quyidagilarni ko'rsatmoqda: milliy terminologik tizimni tartibga solish va uning barqaror rivojlanishini ta'minlash bevosita davlat tili siyosatining strategik maqsadlari bilan chambarchas bog'liqdir. Olingan natijalardan ko'rinib turibdiki, Abdug'afur Rasulov asarlarida talqin (interpretatsiya) tushunchasi germeneytik mohiyatga ega bo'lib, matnni tushunish va unga ma'no berishning murakkab jarayonini aks ettiradi. Uning yondashuvida matnning yuzaki ma'nosidan tashqari, uning chuqur qatlamlari, yashirin ma'nolari ham ochiladi. Rasulov germeneytik doira, muallif niyati va o'quvchi idroki o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda matnning tarixiy-madaniy kontekstini talqinning asosiy elementlari sifatida ko'rib chiqadi. Uning ishlari adabiy asarlarni tahlil qilishda nafaqat nazariy asoslarni, balki amaliy yondashuvlarni ham taqdim etib, matnni har tomonlama anglashga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida yozuvchi asarlarida inson ruhiyati, ichki kechinmalar, ma'naviy izlanish va falsafiy mushohadalar markaziy estetik hodisa sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Adib matnlarida voqelik yuzaki tasvir shaklida emas, balki ramziy va psixologik qatlamlar orqali ifodalanadi. Bu esa Abdug'afur Rasulov ijodini an'anaviy realizm mezonlari asosida emas, balki interpretatsion tahlil asosida o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Germeneytik metod yordamida yozuvchi asarlaridagi yashirin ma'nolar, estetik belgilar va ruhiy-falsafiy qatlamlarni chuqurroq anglash imkoniyati yuzaga chiqadi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida adib asarlarida ramziy detallar muhim badiiy vazifa bajarishi kuzatildi. Sukut, yolg'izlik, qorong'ulik, ichki iztirob kabi obraz va tasvirlar qahramon ruhiyatining estetik ifodasi sifatida talqin qilindi. Germeneytik yondashuv ushbu ramzlarning ichki semantik mohiyatini ochishda samarali metod ekanligi bilan ahamiyat kasb etdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Gadamer H.-G. Truth and Method. – London: Sheed and Ward, 1975. – 601 p.
2. Dilthey W. Selected Works. Volume IV: Hermeneutics and the Study of History. – Princeton: Princeton University Press, 1996. – 432 p.
3. Ricoeur P. Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning. – Texas Christian University Press, 1976. – 112 p.
4. Heidegger M. Being and Time. – New York: Harper & Row, 1962. – 589 p.
5. Eco U. The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts. – Bloomington: Indiana University Press, 1979. – 273 p.
6. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 336 b.

7. Yo'ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2003. – 192 b.
8. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 420 b.
9. Boltaboyev H. Adabiy-estetik tafakkur tadriji. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2015. – 256 b.
10. Rasulov A. Badiiylik – bezavol yangilik. – Toshkent: Sharq, 2007. – 248 b.
11. Rasulov R. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 224 b.